

Andreas Burnier en het feminisme

De Balie, boekpresentatie Andreas Burnier, *Gevaar dat de ziel in wil en drie romans in een band*.

7 november 2003

Maaïke Meijer

Dames en heren,

Ik vind het heel eervol iets te mogen zeggen over Andreas Burnier als feminist. Eervol, omdat ik Andreas heel lang heb ervaren als de oudere en wijzere, die mij graag onderrichtte. Haar broer Joost zei in zijn toespraak bij de begrafenis dat Andreas met het krijtje in de luier is geboren – en dat klopt. Andreas' manier om een jonger iemand – mij dus, ik was bijna twintig jaar jonger - affectie te bewijzen was om deze te behandelen als een jongere vriend, met haar in de positie van leermeester, die steeds diepzinnig commentaar gaf op al hetgeen ik deed en dacht – ook meestal ongeacht waar wij ons bevonden, in het café, aan de maaltijd, tijdens een wandeling op de hei. Ik had altijd het gevoel naast de oude Socrates of Plato zelf voort te wandelen, die zijn jonge vriend begiftigde met zijn wijsheid. Ik vertel dit allemaal expres in de mannelijke vorm, Andreas, hij en ik zijn jonge vriend. Ik werd ook meestal niet aangesproken met Maaïke maar met 'Meijer'. Andreas had geen gemakkelijke verhouding met vrouwelijkheid – zij zag zichzelf geloof ik het liefst als aan sekse ontheven, sekseneutraal dan wel mannelijk, en als zij je mocht en een beetje vertrouwde dan werd je, vrouw of man, haar vriend. Je mocht mee in haar mannen- of liever jongenswereld, een wereld in elk geval waar niemand de rol van vrouw op zich behoefde te nemen. Omdat ik het nu over Andreas' feminisme ga hebben begrijpt U wel: we stappen hier rechtstreeks het mijnenveld in.

Uiteraard heeft elke feminist een ongemakkelijke verhouding met vrouwelijkheid – en terecht, want de ongelijkheid tussen de seksen is onverdraaglijk. Je hebt daar des te meer last van als je als vrouw geboren bent. Desniettemin voelen veel feministen zich goed thuis in hun eigen lichaam, en in de activiteiten die met vrouwelijkheid geassocieerd worden – ze verzetten zich alleen tegen de lagere waardering daarvan, en eisen de ruimte van het volledige leven op. Heteroseksualiteit is voor veel feministen ook geen probleem op zichzelf, ook al wensen zij andere sekseverhoudingen. Je hebt feministen in soorten en maten – en dat correspondeert in mijn visie met de weg die je door het oedipale labyrint aflegt – ieder mens ontwikkelt daarbij een eigen verhouding tot het als man of vrouw geboren zijn. Bij Andreas betekende die weg door het oedipale labyrint dat het hebben van een meisjeslichaam al een groot probleem voor haar was: ze wilde een jongen zijn. Die woede en dat grote verlangen is op onnavolgbare wijze neergelegd in haar prachtige eerste romans *Een tevreden lach* en *Het jongensuur*. *Een tevreden lach* beschrijft de

lotgevallen van Simone Baling, die als eerstejaars student ‘deed waar ik sinds van veertiende jaar op had gehoopt en vanaf mijn derde over gedroomd’(29) zij koopt een mannenpak, witte overhemden en een das ‘voor mijn broer die uit het ziekenhuis kwam’ en gaat in een café op de hoek in De Pijp zitten.

Van deze proef hing alles af, meende ik. Als dit lukte kon ik verder gaan, kon ik een nieuw leven beginnen, drinken, vechten, vrijen, naar zee gaan, in havens werken, ’s nachts langs de dokken zwerven, rossen en rijden, ruig vloeken, met mannen verbroederen, vrouwen verkrachten [sic,mm] een groot arts worden [...] het hele verdomde leven als een sappige vrucht langs de kin laten druipen, merde, in ieder geval alles wezen, behalve braaf en ingepast en intellectueel uit levensangst. (30-31).

Op een gegeven moment zegt iemand in dat café ‘het is een meisje’- en dan volgt een smadelijke aftocht. In *Het Jongensuur* komt een soortgelijke scène voor: daar gaat de ik-figuur als klein meisje zwemmen tijdens het jongensuur en wordt, vernederend, uit het zwembad gezet. Ik las *Een tevreden lach* toen ik zestien was en het heeft mijn leven gered – eindelijk iemand die hier woorden aan gaf, eindelijk iemand die meisjes begreep die liever jongens wilden zijn. *Een tevreden lach* eindigt met een losse scène, waarvan de relatie met de rest van het verhaal heel associatief is: de volwassen ik-figuur werkt dan in de mijn:

Zwaar werk natuurlijk, maar je verdiende enorm goed, en fijne kompels, een echte ploeg. Ik was er helemaal in opgenomen en voelde me gelukkig. Alleen rooie Billy en een oudere ploegbaas wisten dat ik eigenlijk een vrouw was. Maar ze dachten er niet eens meer aan en de andere mannen merkten niets. Eindelijk had ik het sobere, harde bestaan gevonden, dat ik altijd had gezocht. Eenvoud, de natuur, en een simpel, nuttig mannenleven. Ik keek naar mijn grote, sterke handen, voelde mijn spieren onder mijn mijnwerkerspak, en lachte tevreden. (168-169)

Andreas was, gezien deze constellatie, lesbisch – een woord waar ze trouwens een hekel aan had. Ze gebruikte liever het meer neutrale en mannelijke ‘homoseksueel’. Het contact tussen Burnier en de vrouwenbeweging kwam tot stand omdat ze lid was van MVM – de eerste georganiseerde en vrij gematigde groep die zich in Nederland vanaf eind jaren zestig met feminisme bezighield – en omdat ze interesse toonde in *Paarse September*, een heel radicaal feministisch actiegroepje bestaande uit Noor van Crevel, Stephanie de Voogd, Nel Hermans en ikzelf. *Paarse September* zette zich af tegen het impliciete en onbevraagde heteroseksuele karakter van de toenmalige vrouwenbeweging. Wij vonden

dat heteroseksualiteit eigenlijk een gedwongen en verplicht karakter heeft, en dat seksualiteit en seksuele voorkeur allerm minst natuurlijk zijn maar maatschappelijk worden vormgegeven. Heteroseksuele gerichtheid behoort bij de socialisatie tot vrouw, zo zeiden wij. In die zin had de lesbische vrouw onzes inziens geen probleem maar juist een oplossing. Zij had in elk geval een probleem minder dan haar heterozuster, die toen bezig was met het recht op abortus en met het verdelen van de zorg voor huishouden en kroost. Wij hoefden die strijd met mannen op allerlei fronten niet te voeren, wij konden ons eigen leven creëren. Andreas was zeer geïnteresseerd, las alles wat Paarse September schreef, kwam regelmatig naar bijeenkomsten die we organiseerden en we hebben een aantal keren met haar gediscussieerd. Later kwam ze ook een keer in het Lesbisch Archief, dat zetelde in het souterrain van Prinsengracht 39 waar ik nu nog woon - ze doneerde haar hockeystick – ze had vriendschap gesloten met Ineke van Mourik, die later haar partner werd, met Jonne Linschoten, met Paarse September en met mij. Haar dochter Ingeborg had ook wel iets met die lesbische *scene* waar relatief veel jongensmeisjes in rondliepen.

Andreas voelde zich echter voor het overige totaal niet thuis in de cultuur van de toenmalige vrouwenbeweging. Ze was gemiddeld vijftien jaar ouder dan de toenmalige bewegingsfeministen die ongeveer van mijn leeftijd waren – en bovendien was zij al heel gesetteld (hoogleraar in Nijmegen) en al beroemd. Ze had een hekel aan grote groepen en massa's, kon niet tegen roken – iedereen rookte zich toen te pletter – ze was doodsbang van honden en zelfs ik had in die tijd een hondje, dat ik heel goed vastbond of even uit logeren stuurde als Andreas kwam. Het toenmalige radicaalfeminisme van praatgroepen en vrouwenhuis trok haar helemaal niet – vanwege het collectivisme ervan, de gestencilde blaadjes waarin de auteurs hun stukken niet of uitsluitend met de voornaam ondertekenden, vanwege het heterokarakter van de *issues* die op dat moment aan de orde werden gesteld – zoals het recht op abortus, baas in eigen buik, en de verdeling van zorg. Abortus was haar een gruwel omdat zij vond dat de mens niet mag beschikken over ongeboren leven of het leven van een ander – dat deed haar denken aan de euthanasiepraktijken van de Nazi's. Veel later heeft Andreas haar visie op abortus en euthanasie dieper uitgewerkt, als criminoloog, en ook vanuit een spiritueel en joods perspectief – maar in haar afkeer van de abortuskwestie zoals die op dat moment door feministen naar voren werd gebracht stond zij in die jaren geheel alleen. Bovendien was de toenmalige autonome vrouwenbeweging, die veel banden had met de studentenbeweging, uiterst links en marxistisch geïnspireerd – Andreas vond het Marxisme een gruwel en het socialisme en Communisme geestelijke terreur. De femsocbeweging (feministisch socialisten) had haar om die reden dus ook niets te bieden. Het was dus vooral onder de politiek wat minder uitgesproken lesbisch-feministen dat zij zich een beetje thuis voelde. Een beetje – want ze voelde zich in niet-

joods gezelschap vaak onveilig en ze werd zeer geadoreerd door veel jonge lesbootjes. (Later nam Xandra Schutte in haar woordenboek voor de lesbische taal, *Lesbiaans* de term ‘burniertjes’ op voor de jonge potjes die in mannenkieren liepen en hun haar heel kort lieten knippen - in de ‘Coupe Louwers’, de toenmalige midvoor van het Nederlands elftal). Die jonge lesbootjes zagen – heel terecht en begrijpelijk – een role-model in Andreas – maar voor de geadoreerde kan zo iets heel beklemmend zijn. Sociaal gezien was Andreas binnen de beweging niet onder gelijkgestemden, mensen van dezelfde leeftijd en positie als zij. Wat dat betreft verliep de aansluiting met Paarse September beter omdat zowel Noor van Crevel als Stephanie de Voogd van haar leeftijd waren. Paarse September hield ook niet van het collectivisme, de leden ervan schreven onder eigen naam. Verder distantieerde Paarse September zich volledig van de mannenpolitiek en was onze opvatting dat vrouwen niet zozeer een klasse als wel een kaste vormden. Daarmee werd het meedoen aan de linkse klassenstrijd irrelevant. Bovendien wilde Paarse September helemaal geen massabeweging aanvoeren, maar de strijd voeren door te denken en te schrijven. Dat was helemaal Andreas’ vorm. Zij schreef. Haar feministische geschriften – die vooral uit de vroege jaren zeventig dateren – hebben mij zeer geïnspireerd. Ze zijn uitermate radicaal (in die zin behoren zij dan ook helemaal tot de jaren zeventig waarin radicalisme van allerlei aard bon ton was). Andreas zag het masculinisme, dat zij ook wel het sekse-fascisme noemde als het grootste probleem van de mensheid. Zij beschreef de tweede wereldoorlog als een orgie van masculinisme en verbond de discriminatie van vrouwen regelrecht met wat had plaatsgevonden in concentratiekampen: martelen en doden van joden, zigeuners en homoseksuelen op grond van lichamelijke kenmerken. Maar ook de restauratie van de naoorlogse periode zag zij als een langgerekte eclatante zege van het masculinisme:

Twintig jaar lang kon het masculinisme met behulp van propaganda en indoctrinatie (media- kinder- en volwassenenlectuur, corrupte ‘wetenschap’ zoals het gauw weer van stal gehaalde Freudianisme en bestsellende psychologen van het kaliber van Bowlby en Spock) de stellingen van voor 1914 opnieuw betrekken. [Feministen boden tot de late jaren zestig geen weerstand want] fysiek waren zij nog murw door de masculinistische oorlogsterreur, geestelijk werden zij verpletterd door een niet aflatende stroom van masculinistische indoctrinatie via ‘wetenschap’, kunst en mannenmedia. (*Poëzie, jongens* p. 29)

Deze redeneertrant is overigens wel de redeneertrant die doorgewinterde Marxisten ook hanteerden: een verpletterend onderdrukkend systeem – hier het masculinisme – dat mensen totaal onderwerpt door een alomvattende indoctrinatie van media, kunst en wetenschap. In die zin was Andreas veel meer een kind van haar tijd dan velen denken, misschien ook wel meer dan haar zelf lief was.

Andreas was iemand die onmiddellijk alles las wat haar interesseerde: zij had dus ook meteen na 1970 al alles gelezen wat er nationaal en internationaal aan feministische literatuur voorhanden was en publiceerde daar overzichtsartikelen over. Zij koos daarbij voor een radicaal feminisme dat zou moeten proberen een eigen normen-en-waardenstelsel te ontwikkelen, los van zowel het kapitalisme ‘met haar oorlogsterreur, economische terreur, milieuverwoesting, haar geweldmonopolies van leger en politie’ als, anderzijds, ook los van de socialistische en communistische wereld ‘met haar ingebouwde noodzaak tot geestelijke terreur, aantasting van individuele vrijheid en waardigheid en botte egalitarisme. Dat zou een stelsel moeten zijn dat

[...] werkelijk humaan is. a. Door niet aan mensen met een manlijk lichaam het sociaal-economische primaat en het politieke alleenvertoningsrecht te geven [...] en b. door een cultuur te scheppen waarin het fascistoïde masculinisme hoogstens nog in enkele gekkenhuizen (die wij ‘Kazerne’, ‘Politiebureau’, ‘Groote Club’, ‘Regering’ en ‘Synode’ zullen noemen, als nagedachtenis aan het verleden) in werking te zien zal zijn. (*Poëzie, jongens* p, 36)

Dit soort teksten publiceerde ze niet alleen in *Opzij*, zij sprak ze ook uit tijdens de Diëtrede die zij in 1973 aan de Universiteit van Nijmegen hield, waar zij het feminisme de meest veelbelovende vorm van tegencultuur achtte. In een overzicht van de verschillende vormen van wetenschapskritiek scoorde het feminisme het hoogst:

die pseudo-universele en pseudoneutrale wetenschap (is) in feite een aan één oog blinde, halfzijdig verlamde Narcissus. Van de medische boeken waarin en passant wordt vermeld dat de hartslag, bloeddruk, spiermassa van vrouwen (52% van de mensheid!) ‘afwijkend’ is, tot de sociologieboeken waarin de wereld wordt voorgesteld als één grote kazerne en een hoekje van vijf of tien procent wordt ingeruimd voor de sociale en culturele werkelijkheid van de vrouwelijke mensheid, tot de geschiedwetenschap en de psychiatrie, die als spiegelzalen van het masculinistisch narcisme onovertrefbaar zijn, tot de ridicule gynaecologieboeken die ook nu nog worden bestudeerd aan onze universiteiten, is het hele wetenschapsbedrijf een instrument ter handhaving van de masculinistische status quo. (*Poëzie, jongens*, p 60)

Zo, die zit.

Het was uitermate moedig om dat in het katholieke Nijmegen anno 1973 als hoogleraar te zeggen. Andreas schrok er niet voor terug om haar positie op het spel te zetten. Dit was HAAR activisme. Daar heb ik het grootste respect voor.

Andreas heeft begin jaren zeventig ook meegedaan aan het initiatief om een Vrouwenuniversiteit op te richten – ik herinner me een groot feministisch congres in een congrescentrum ergens op de Utrechtse heuvelrug, waar Andreas een inleiding hield over het seksisme in de reguliere wetenschap. Ik herinner me ook dat daar verschillende vrouwelijke hoogleraren waren – onder andere Maartje Draak, hoogleraar in de Keltologie – die best voor dat idee van een vrouwenuniversiteit te porren waren en zoals te doen gebruikelijk werden er meteen plannen gemaakt waar die universiteit dan moest komen, waar we het geld vandaan moesten halen en wie welke vakken zou gaan doceren. Ik zag toen hoe lichte paniek zich van Andreas meester maakte - want zij was een inspirerend spreker en groot schrijver, maar geen organisator en zeker niet van wat op dat moment een massabeweging begon te worden van vrouwen.

Zij had een hekel aan massa's, is bij mijn weten nog nooit bij een demonstratie aangetroffen, verveelde zich snel als het over praktische zaken ging. Als zij zich op haar gemak voelde kon zij toch ook een enkele keer wel tot ouderwetse actie overgaan. Vanmiddag vertelde Ineke van Mourik mij nog dat zij begin jaren '70 bij Amsterdamse vriendinnen te eten was waar de zaak Loes Mallee ter sprake kwam. Loes Mallee wilde mee op een expeditie van antropologen, die geen vrouwen in hun gezelschap verdroegen. Loes werd dus buitengesloten en feministen waren daar heel boos over. Nadat Andreas en deze vriendinnen zich moed hadden ingedronken trok Andreas, waarschijnlijk met Gerdien Jonker, naar het Universiteitsgebouw op het oude Binnengasthuis waar de antropologen toen huisden – met een bus witte verf - en kalkten daar op de muur: 'Loes Mallee moet mee'. Andreas droeg de verfbus. Bij thuiskomst ontdekten ze dat er een spoor witte verf liep van die muur naar dat huis – Andreas had niet goed opgelet bij het dragen van de bus – en de kwast lekte ook nog – nee, ze was niet echt een gehaaide activist.

Andreas was een oer-feminist – ik stel me voor dat zodra zij als klein meisje de wereld begon waar te nemen het al tot haar doordrong dat er een groot verschil in behandeling tussen jongens en meisjes bestond en dat dat haar volstrekt niet zinde. Haar woede over de ongelijkheid tussen de seksen was primair – het was een zeer vitale Vesuviusvulkaan die met grote regelmaat uitbarstte. Die grote woede zit in haar taalgebruik: over de naoorlogse periode, wanneer mannen de sleutelposities in de samenleving weer innemen die hun afwezigheid door vrouwen waren bezet schreef ze 'de vrouwen moesten, onder dankzegging voor de bewezen diensten, weer zo spoedig mogelijk worden teruggetrapt op hun voetstuk' (Poezie, jongens p. 30). Dat soort heftige formuleringen bezigt ze altijd als het over vrouwen gaat. Eind jaren zeventig neemt zij afstand van het feminisme, gaat ze Jung lezen en raakt meer geïnteresseerd in bewustzijnstransformatie dan in het

veranderen van de wereld. Haar idee is dan dat mannelijkheid en vrouwelijkheid vooral psychische relaiteiten zijn – dat ieder mens innerlijk zowel man als vrouw is – androgyn. Het probleem is dat wat psychologisch bij elkaar hoort wordt gescheiden en op respectievelijk mannelijke en vrouwelijke lichamen geprojecteerd – maar in feite is iedereen alles. Dat werd haar filosofische manier om zich te verzetten tegen gender-orthodoxie en om met haar transgender-identiteit om te gaan. Ook daarin ben ik ver met Andreas meegegaan – ik schreef een groot artikel over androgynie in het *Lesbisch Prachtboek*. Maar zodra iets een instituut dreigde te worden begon Andreas zich er alweer vanaf te wenden: Ineke van Mourik herinnert zich haar komische kreet ‘geen androgyn aan mijn wasmachien’. Ook van het feminisme wendde Andreas zich zeer resoluut af: ‘Het masculinisme is een verschrikkelijk probleem en het feminisme is daarop een bijna even verschrikkelijk antwoord’ was haar stelling. Maar tot het laatst van haar leven en in al haar boeken zal ze zich blijven verzetten tegen sekseongelijkheid van vrouwen, en daarbij wordt de term seksefascisme ook altijd zonder reserve ingezet. Andreas, die houden we erin. Doe dat, Meijer.

Zelf ben ik in vele opzichten gevormd door de wijze waarop Andreas feminist was. Haar lef, de moed waarmee zij haar opvattingen verkondigde, ook als zij daarin alleen stond zal ik nooit vergeten. Haar radicaliteit was verfrissend (‘Meijer, elke vrouw met een IQ boven de 100 is lesbisch’). Haar humor was uitermate gek en heel erg Haags – als zij zich op haar gemak voelde kon ze enorm grappig zijn. In haar essays is dat overigens ook te merken - lees het hilarische ‘Van de redactie’ in *Poëzie, jongens* p. 79 (zie hieronder). Ook als feministisch literatuurwetenschapper heeft Andreas mij veel gegeven. Zij schreef een van de eerste Nederlandse essays over het beeld van de vrouw in de literatuur (in: *Poëzie, jongens en het gezelschap van geleerde vrouwen*) waar ik als jonge Neerlandica, al bezig met feministische literatuurkritiek, veel inspiratie uit heb geput. Zij had een verfrissende afstand tot het literaire bedrijf waar zij als literator toch werd ingetrokken – zij schreef een essay over de kritiek op haar eigen werk waarbij zij het op een hoop gooien van vrouwelijke auteurs terecht hekelde:

Het is mij overkomen dat ik in een kerkeblad, in een overigens heel sympathieke recensie, met nog vier vrouwelijke auteurs werd besproken onder de kop: ‘Vijf schrijfsters’. En dat zonder dat er van enige litteraire of zelfs maar psychologische verwantschap sprake was. Wij werden *en bloc* litterair gerecenseerd louter op grond van het feit dat onze seksuele reproductieorganen soortgelijk zijn. Dit is discriminatie van de ridiculste soort. En als u dat niet gelooft, moet u zich eens een bespreking voorstellen van nieuwe boeken van bij voorbeeld Remco Campert en Den Doolaard onder de gemeenschappelijke kop: ‘Twee mannen aan het woord’.

Met het vanzelfsprekend op een hoop gooien van al dan niet litterair verwante vrouwelijke auteurs, hangt samen dat bij bespreking van mijn werk zo frequent Anna Blaman werd genoemd. Zelfs oppervlakkige analyse zal iedereen met einddiploma ambachtsschool doen inzien, dat Anna Blaman en ik litterair-technisch niet meer gemeen hebben dan dat wij ons beiden van het alfabet en van de Nederlandse taal bedienden.

Psychologisch is de overeenkomst zo mogelijk nog geringer. Als er dan toch in verband met mijn boeken over Anna Blaman, ja zelfs over ‘de school van Anna Blaman’ (whatever that may be) wordt gerept, dan berust dat op louter buiten-litteraire kenmerken. (Of behoort Gerard van het Reve tot ‘de school van Dick Hillenius’, omdat beiden wel eens iets over zoogdieren hebben geschreven?)’ (*Poezie, jongens etc*, pp. 130-131)

Zij schreef een ideologiekritische beschouwing over Ter Braak en Du Perron – en onthulde waarin grote mannen klein kunnen zijn – Ter Braak heeft enkele heel antisemitische passages in zijn literair werk, Du Perron kon een ongelooflijke seksist zijn. Ook in dat opzicht bouwt mijn eigen werk op Andreas voort.

Kortom: Burnier, bedankt!

Ik mis je,
Je Meijer.

Passage ‘Van de redactie’ in *Poezie, jongens, etc*:

VAN DE REDACTIE

Zoals wij een half jaar geleden al hebben aangekondigd, ver schijnt onze krant ditmaal met een losse bijlage, geheel gewijd aan het masculinisme en, op nadrukkelijk verzoek van onze manlijke gastredacteuren, geheel door mannen zelf volgeschreven. Het is de redactie een genoegen u thans deze (gratis) bijlage te kunnen aanbieden. Als de reacties erop gunstig zijn, willen wij in de toekomst vaker met zulke bijlagen verschijnen. Zo staan in principe op stapel een bijlage over *tweede-hands auto's*, over *kamperen in Joegoslavië*, over *goedkope eethuisjes in de provincie* en een *boekenbijlage*. Maar nu dan eerst de jongheeren aan het woord.

Van Jan Lob is het historische overzichtsartikel ‘Twintig eeuwen masculinisme’.

Heere Morrien droeg bij: ‘Sla jij, of sla ik?’ (verlucht met foto’s van de ook al manlijke fotograaf Ed van der Elsen).

Hannes Sec onderhoudt u over ‘Ruimte voor het masculinisme in hetCOC’!

Jan Hermansz. Donner leverde de doordenker ‘Naar een strategie van het masculinisme’.

Piet Brandt geeft een zeer persoonlijke bijdrage over 'Mannen in praatgroepen'.

Dan zijn er nog de artikelen over 'Mannen in de politiek' (door mijnheer drs. Joop Biesheuvel); 'Waar zijn de manlijke genieën gebleven?' (door mijnheer Constant Smit); 'Vrouw en vriend' (door mijnheer prof. Van Buuren).

En ten slotte een aantal minder bekende, maar daarom niet minder belangrijke masculinisten, die op eenvoudige, directe wijze vertellen over hun ervaringen in het mannenhuis (dat voorlopig nog gesloten blijft voor vrouwen).

Maar laten wij u niet langer ophouden. Wij wensen u, lieve lezeressen, een weekend vol extra leesgenot en onze gastjongheren een goede ontvangst van hun zo vaak omstreden ideeën.